

Lärarnas upplevda utmaningar och behov av stöd inom rusmedelsförebyggande arbete i skolan

- *En kvalitativ studie*

Magistersavhandling i
vårdvetenskap
Författare: Sandra
Kuusisaari-Forsblom
Handledare: Anna K. Forsman
Åbo Akademi
Fakulteten för pedagogik och
välfärdsstudier,
hälsovetenskaper
2021

ABSTRAKT

ÅBO AKADEMI

Fakulteten för pedagogik och
välfärdsstudier, hälsovetenskaper
Enheten för vårdvetenskap

Författare:
Handledare:

Sandra Kuusisaari-Forsblom
Anna K. Forsman

Magistersavhandling i
vårdvetenskap

Lärarnas upplevda utmaningar och
behov av stöd inom
rusmedelsförebyggande arbete i skolan

Sökord:

Rusmedelsförebyggande arbete,
skolkontext, hälsofrämjande, hälsa i
skolan, lärare, unga

2021

Sidoantal: 32
Bilagor: 3

Syftet med denna magistersavhandling var att beskriva lärarnas upplevda utmaningar och behov av stöd inom det rusmedelsförebyggande arbete som görs i skolan. I studien analyserades data från ett förebyggande rusmedelsprojekt, vars syfte är att ta fram en modell för hur förebyggande rusmedelsarbete kan genomföras i skolor i Österbotten. Studien hade följande frågeställningar: Vilka utmaningar upplever lärarna att det finns inom det rusmedelsförebyggande arbetet i skolan? Vilket behov av stöd upplever lärarna att de behöver inom det rusmedelsförebyggande arbetet i skolan? Data insamlades genom nio fokusgruppsintervjuer under 2019 där sammanlagt 29 lärare deltog. Data analyserades genom kvalitativ innehållsanalys och resultatet presenteras i tre kategorier och sex underkategorier. I analysen framkom att lärarna upplever elevernas och samhällets liberala attityd till rusmedel som utmanande i det rusmedelsförebyggande arbetet som görs i skolan, samt att en stor utmaning för lärarna är också att nå fram till eleverna med det förebyggande arbetet. Slutsatsen av denna magisteravhandling är att lärarna upplever ett stort behov av stöd inom rusmedelsförebyggande arbete.

TIIVISTELMÄ

ÅBO AKADEMI

Kasvatustieteiden ja hyvinvointialojen
tiedekunta, terveystiede
Hoitotieteen yksikkö

Kirjoittaja:

Sandra Kuusisaari-Forsblom

Ohjaaja:

Anna K. Forsman

Maisterintutkielma
Hoitotiede

Opettajien koetut haasteet ja tuen
tarpeet koulujen ehkäisevässä
päihdetyössä

Avainsanat:

Ehkäisevä päihdetyö, koulukonteksti,
terveyden edistäminen, kouluterveys,
opettajat, nuoret

2021

Sivuja: 32

Liitteitä: 3

Tämän maisterin tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata opettajien koetut haasteet ja tuen tarpeet koulun ehkäisevässä päihdetyössä. Tutkimuksessa analysoitiin tietoja ehkäisevän päihdetyön projektista, jonka tarkoituksena on luoda ehkäisevän päihdetyön malli Pohjanmaan maakunnan kouluihin. Tutkimuksessa vastattiin seuraaviin kysymyksiin: mitkä haasteet opettajat kokevat koulujen ehkäisevässä päihdetyössä ja mitkä tuen tarpeet opettajat kokevat tarvineensa koulujen ehkäisevässä päihdetyössä. Aineistonkeruumenetelmänä toimi fokusryhmähaastattelut ja yhteensä osallistui 29 opettajaa haastatteluihin vuonna 2019. Materiaalia analysoitiin kvalitatiivisella sisällönanalyysillä, joka johti kolmeen kategoriaan ja kuuteen alakategoriaan. Analyysin tuloksena todettiin että opettajat kokevat oppilaiden ja yhteiskunnan asenne päihdetyötä kohti liberaalina ja tämä on iso haaste koulujen ehkäisevässä päihdetyössä, sen lisäksi opettajat kokevat myös haastena tavoittaa oppilaat ehkäisevässä työssä. Tutkimuksen lopputulos on, että opettajat kokevat isot tuen tarpeet koulujen ehkäisevässä päihdetyössä.

ABSTRACT

ÅBO AKADEMI

Faculty of Education and Welfare
Studies
Department of Caring Science

Author:

Sandra Kuusisaari-Forsblom

Supervisor:

Anna K. Forsman

Master's thesis
Caring science

Teachers perceived challenges and
need for support in preventive
substance use work within school

Keywords:

Substance use prevention, school
context, health promotion, health in
school, teachers, youths

2021

Number of pages: 32
Appendices: 3

The aim of this master's thesis was to describe teachers perceived challenges and need for support within preventive substance use work (PSUW) that is done in the school. The study analyzed data from a preventive substance use project, the purpose of which is to develop a model for how preventive substance use work can be carried out in schools in Ostrobothnia. The purpose of this study is to answer the following questions: what challenges teachers perceive in preventive substance use work in school and what kind of support teachers need in preventive substance use work in school. Data were collected through nine focus group interviews in 2019 in which a total of 29 teachers participated. Data were analyzed through qualitative content analysis and the results are presented in three categories and six subcategories. The analysis resulted in teachers experiencing that students and society has a more liberal attitude to substance use, which is a challenge in preventive substance use work in school, and that a major challenge for teachers is also to reach the students with the preventive work. The conclusion of this master's thesis is that teachers experience needs for support in preventive substance use work (PSUW).

Förord

Inom mina ämneslärar studier i hälsovetenskaper har jag på olika sätt fått ta del av hälsofrämjande arbete inom skolan och samhället. Universitetsstudierna vid Åbo Akademi har varit givande och betydelsefulla för min utveckling inför kommande uppgift som ämnelärare i hälsokunskap och gymnastik.

Jag visste ganska direkt i planeringsskedet att magistersavhandlingen på något sätt skulle tangera lärares möjligheter att utföra hälsofrämjande arbete inom skolan. Jag är glad att min magisteravhandling blev inom rusmedelsförebyggande arbete. Rusmedelsförebyggande arbete är något jag gärna fördjupar min kunskap i inför kommande läraruppgifter.

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare, akademilektor Anna K. Forsman för ett kunnigt bemötande och sporrande handledning under hela skrivprocessen. Jag vill även rikta ett tack till samtliga inom projektet för att jag fick ta del av så välgenomförda intervjuer, som resulterade i ett stort datamaterial. Tack till alla lärare och medstudera vid fakultetet för intressanta och givande diskussioner under studieåren. Jag vill även rikta ett varmt tack till min man som gett mig tid, stöd och tilltro under skrivprocessen.

Vasa, maj 2021

Sandra Kuusisaari-Forsblom

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
2 Bakgrund och tidigare forskning.....	2
2.1 Hälsöfrämjande arbete i skolkontext.....	2
2.1.1 Hälsöfrämjande arbete i den aktuella läroplanen.....	2
2.1.2 Riktlinjer för hur hälsöfrämjande arbete skall genomföras i skolan.....	3
2.1.3 Från hälsoupplýsning till hälsöfrämjande.....	4
2.2 Lärarens roll, utmaningar och möjligheter i det hälsöfrämjande arbete som görs i skolan	4
2.3 Rusmedelsförebyggande arbete bland unga	6
2.4 Tidigare forskning om rusmedelsförebyggande arbete	6
2.4.1 Forskning om projekt och interventioner i nordén inom rusmedelsförebyggande arbete ...	6
2.4.2 Är målet att förebygga användningen, eliminera risker eller att främja de faktorer som skyddar.....	7
2.4.3 Resultat av det rusmedelsförebyggande arbetet som utförts i nordén	8
2.5 PEPP som projekt och val av tema.....	8
3 Teoretisk utgångspunkt	9
4 Syfte och frågeställningar	10
5 Beskrivning av forskningsprocessen.....	11
5.1 Studiens design.....	11
5.2 Deltagare, datainsamling och databearbetning.....	11
5.3 Val av dataanalysmetod.....	12
6 Etiska frågeställningar.....	14
7 Resultat.....	15
7.1 Förändrade attityder till rusmedel i samhället	15
7.1.1 En liberalare syn på rusmedel i samhället	15
7.1.2 Elevers förändrade attityder till rusmedel.....	16
7.2 Lärarnas hantering av rusmedelsproblematik i skolvardagen	18
7.2.1 Lärarnas upplevelse av egen okunskap.....	18
7.2.2 Lärarnas möjligheter att nå eleverna.....	19
7.3 Vikten av samarbete inom rusmedelsproblematiken.....	22
7.3.1 Möjligheter i samarbetet med olika sektorer i samhället.....	22
7.3.2 Hemmets betydelse i rusmedelsarbetet.....	23
8 Diskussion.....	24
8.1 Förebyggande arbete som en del av lärarens skolvardag	24

8.1.1 Att nå eleverna genom attitydfostran.....	25
8.2 Tillsammans mot ett gemensamt mål.....	27
9 Metodologiska överväganden	29
10 Slutsatser	31

Litteraturlista

Bilagor

1 Inledning

Hälsokunskap är ett brett skolämne, ett ämne som axlar ett stort ansvar för individens men även för samhällets hälsa och hälsoutveckling. Hälsokunskap som skolämne har vuxit och ändrat karaktär under de senaste åren. Från att ämnet har haft ett mera hälsoupplysningsperspektiv (eng. *health education*) har ämnet utvecklats till att ha ett mera hälsofrämjande perspektiv (eng. *health promotion*). Detta finner jag intressant eftersom i det senare perspektivet har läraren större möjlighet att inkludera flera parter, även eleverna själva, i det hälsofrämjande arbete som görs i skolan.

Rusmedelsförebyggand arbete finns även med som en del av det hälsofrämjande arbete som görs i skolan. Jag vill som blivande ämneslärare i hälsokunskap på ett mångsidigt sätt kunna främja, ändra och påverka elevers attityder mot en mera hälsosam livsstil. Jag vill kunna aktivera eleverna att vara aktiva i de hälsoval som de gör.

Eleverna har fått en liberalare syn på rusmedel och droger (YLE, 2018). Information om hälsa, ohälsa och rusmedel kan personer hitta under dygnets alla timmar på nätet. Vi är ständigt uppkopplade och kan söka oss fram till den information vi är intresserade av. Därför är det desto viktigare att vi lärare inom hälsokunskapsundervisningen kan nå ut till eleverna på rätt sätt, modernisera undervisningen, lära eleverna argumentera för det som de tror på och kunna påverka deras attityder till en mera hälsosam livsstil.

I min magistersavhandling använder jag mig av de lärarintervjuer som gjorts inom EDGAR-projektet vid Åbo Akademi. Magistersavhandlingen är uppbyggd som en kvalitativ avhandling där fokus ligger på vilka utmaningar lärarna upplever att det finns inom rusmedelsförebyggande arbete i skolan och vilket behov av stöd lärarna upplever att de behöver inom rusmedelsförebyggande arbete i skolan?

2 Bakgrund och tidigare forskning

I kapitlet beskrivs bakgrunden till arbetet och hur och varför det är viktigt att rusmedelsförebyggande arbete utförs i skolkontext. Utöver detta lyfts också tidigare forskning fram, val av temat och en beskrivning av projektet som ligger som grund för denna avhandling.

2.1 Hälsfrämjande arbete i skolkontext

Inom den grundläggande utbildningen i Finland undervisas hälsokunskap i årskurs 1–6 som en del av omgivningslära. I årskurs 7–9 undervisas hälsokunskap som ett eget ämne där eleverna fördjupar sig i de teman de gått igenom i de lägre årskurserna. (Utbildningsstyrelsen, 2014.)

I gymnasiets läroplan från 2015 framkommer det att hälsokunskapsundervisning i gymnasiet består av en obligatorisk kurs med möjlighet till nationella fördjupningskurser (Utbildningsstyrelsen, 2015).

I *Grunderna för den grundläggande utbildningens läroplan 2014* framkommer det att även i undervisningen på olika stadier skall kunskaper och färdigheter som eleverna har beaktas med tanke på elevernas ålder och utveckling. (Utbildningsstyrelsen, 2014.)

2.1.1 Hälsfrämjande arbete i den aktuella läroplanen

Inom den grundläggande utbildningen i årskurs 1–6 lyfter läroplanen upp att det är viktigt att eleverna lär sig vardagskompetens i fråga om hälsa, trygghet och människorelationer. Eleverna behöver ha mångsidiga färdigheter för att klara av livet och vardagen. Skolan skall även ge stöd till eleverna så att de lär sig förstå att deras eget agerande påverkar deras eget och andras välbefinnande och hälsa. Skolan skall även sporra eleverna att ta hand om sig själva och andra. Eleverna skall under den grundläggande utbildningen lära sig vad som påverkar hälsan positivt och lära sig söka kunskap om detta. (Utbildningsstyrelsen, 2014.)

Enligt läroplanen *Grunderna för den grundläggande utbildningen 2014* är hälsokunskap ett ämne som bygger på kunskap från olika vetenskapsgrenar. I årskurs 7–9 är det viktigt att eleverna lär sig identifiera faktorer som påverkar den egna hälsan och välbefinnandet positivt. Betydelsen av sömn och vila, en balanserad dagsrytm, motion, mångsidig kost, nykterhet och drogfrihet samt goda vanor skall uppmärksammas i undervisningen. Med hjälp av sina kunskaper och färdigheter kan elever sedan göra motiverade val och ta beslut angående den egna hälsan. (Utbildningsstyrelsen, 2014.)

I *Grunderna för gymnasiets läroplan 2015* lyfts elevers välbefinnande och trygghet upp som temaområde. Centralt inom temaområdet är att ge eleverna livskompetens och självkänedom samt kunskap, färdigheter, attityder och värderingar som främjar deras välbefinnande och trygghet i livet. (Utbildningsstyrelsen, 2015.)

Hälsokunskap i gymnasiet handlar vid sidan om teoretiska kunskaper och praktiska färdigheter även om kunskap om att söka information och kritiskt bedöma, tolka och använda informationen. Det handlar även om att kunna reflektera kring sina egna och andras attityder och värderingar. (Utbildningsstyrelsen, 2015.)

2.1.2 Riktlinjer för hur hälsofrämjande arbete skall genomföras i skolan

I lagen för elev- och studerandevård (§ 4) (2018) framkommer det att alla som arbetar med elever i skolan skall främja deras välbefinnande. Inom elevhälsan är det viktigt att främja och upprätthålla elevens studieframgång samt främja och upprätthålla elevers goda psykiska och fysiska hälsa och sociala välbefinnande. (Hietanen-Peltola, Laitinen, Autio & Palmqvist, 2018.)

Enligt Hietanen-Peltola m.fl. (2018) är det inom det elevhälsoarbete som görs i skolan viktigt att främja hälsa bland annat genom att främja goda hälsovanor såsom goda kost-, motions-, sömnvanor och främja drogfrihet. Dessutom är det viktigt att stärka elevers mentala färdigheter, identifiera styrkor och stödja olika resurser.

Vidare menar Hietanen-Peltola m.fl. (2018) att det är viktigt att olika aktörer samarbetar när de arbetar kring främjande av välbefinnande och hälsa i skolan. Förutom elevhälsogruppen kan det även finnas olika ledningsgrupper, team, arbets- och utvecklingsgrupper, elevkårsstyrelser och föräldraföreningar som arbetar för elevernas välmående.

Enligt Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) visar Tilastoraportti 12/2018 på att hälsofrämjande verksamhet i grundskolan på många plan har utvecklats positivt. Resurserna och möjligheterna att använda skolpsykologer och skolkuratorer har ökat. Dessutom deltar eleverna mera aktivt än tidigare i arbetet med och planering, utförande och evaluering av främjande av hälsa och välbefinnande i skolan. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2018.)

I motsvarande rapport från THL för gymnasiet framkommer det att en del av det hälsofrämjande arbete som görs i skolan har utvecklats. Det är vanligare att det regelbundet görs en utvärdering av säkerheten och tryggheten i skolan och även oftare än tidigare av elevers välbefinnande. Dessutom är även elever på gymnasienivå likasom i grundskolan aktivare med och planerar och utvecklar

verksamhet i skolan som främjar välbefinnande och hälsa. Också i gymnasiet har resurserna för skolpsykologer och kuratorer ökat, medan skolhälsovårdarnas resurser minskat i en del gymnasier. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2017.)

2.1.3 Från hälsouppllysning till hälsofrämjande

Från början av 1800-talet har hälsouppllysning (health education) haft betydelse för hälsointerventioner. Fokus har då varit på hygien och smittorisker. Hälsouppllysningen blev även en del av undervisningen i samband med att grundskolorna blev allmänna. Inom hälsouppllysningen har det främst varit aktuellt med förebyggande åtgärder. Fokus har varit på risker och prevention, medan den holistiska sidan av hälsan inte har varit i fokus. Därefter utvecklades hälsouppllysningen mera mot hälsokommunikation, hälsofostran, hälsopedagogik och hälsokunskap men man har även diskuterat hälsouppllysning från ett hälsolitteracitetsperspektiv. (Lindström & Eriksson, 2010.)

Kickbusch definierar hälsolitteracitet som en möjlighet att göra förnuftiga hälsoval i den vardag människan befinner sig, i hemmet, i samhället, i jobbet, inom hälsovården och inom politiken. (Lindström & Eriksson, 2010)

Den egna hälsan kan ses som en livslång lärandeprocess där personen reflekterar över vad som skapar möjligheter för hälsa, vilka hälsoresurser det finns och hur personen kan skapa livskvalitet (Lindström & Eriksson, 2010). Detta kan även ligga som grund för hälsokunskapsundervisningen för att lärarna ska lyckas främja elevers hälsa.

2.2 Lärarens roll, utmaningar och möjligheter i det hälsofrämjande arbete som görs i skolan

Lärande sker överallt i vår vardag. Den sker i formella och informella situationer och sammanhang. Lärande kan ske medvetet eller omedvetet under hela livet. Likasom det allmänna lärandet sker även lärande om hälsa under hela livet. Det handlar om hälsorelaterad handlingskompetens där individen ständigt behöver hantera föränderliga situationer som påverkar dess hälsa. (Ringsberg, Olander & Tillgren, 2014.)

Inom en traditionell hälsoundervisning är den som lär sig mottagare av hälsoinformation, innehållet är slutet och fokus är på faktakunskap och ofta fokus på hälsokonsekvenser, hälsorisker och negativa effekter. Läraren fungerar som ledare och fokuserar på disciplin. Inom undervisning och lärande i

demokratiska gemenskapsmodellen är den som lär sig aktör, undersökare och kunskapssökare. Lärarens roll är att vara en som driver lärandeprocessen vidare, en vägledare, kursplanerare eller en mera rutinerad kompanjon i lärprocessen. Innehållet är öppet och fokuset är mera på holistisk hälsa, innehållet är flerdimensionellt och fokus är även på gemensamma tolkningar och förändringsstrategier. Hälsokunskapsundervisning i demokratiska lärandemiljöer är mera dialogbaserade, involverande och stärker även möjligheten och makten att påverka själv än vad den traditionella undervisningen går ut på. (Ringsberg m.fl., 2014.)

Lärarens roll är mera än att bara leverera kunskap och fakta. Läraren har på ett positivt sätt möjlighet att inkludera eleverna i det egna lärandet och öppna upp för dialog, diskussion och även ta med elevernas egna erfarenheter i lärandeprocessen. (Ringsberg m.fl., 2014.)

Inom den involverande och handlingsorienterade sociokulturella modellen fungerar lärandet av delaktighet och gemensamma aktiviteter. Viktigt inom denna modell är de olika delarna av processen. Det handlar om att den som lär sig utforskar kunskap och begrepp, utforskar länken mellan teoretisk kunskap om hälsa dess förankring i vardagen. I denna modell är det alltså viktigt att ge möjlighet att ta med människans egen vardag och erfarenheter i lärandesituationer. Den andra delen av denna modell handlar om att vara delaktig i gemensamma produktiva aktiviteter. Lärandet och kunskapen kommer genom interaktion med andra. Den tredje delen handlar om att skapa visioner, kunna fantisera, fundera och vara kreativ när det gäller framtiden men även om att kunna fundera kring lösningar på hälsoproblem. Den sista delen handlar om handling och förändring om att kunna sammankoppla relevanta hälsoproblem med den vardag personen befinner sig i och att ha handlingskompetens gällande hälsan. (Ringsberg m.fl., 2014.)

Grundförutsättningar för lärande om hälsa är ”ömsesidighet” och ”intersubjektivitet”. Enligt Ringsberg m.fl. är det viktigt att se kunskapen som något kontextbundet, kopplat till värderingar men även något som ständigt är föränderligt. Lärandet måste vara öppet för individens egna värderingar, erfarenheter och tolkningar. Det är även viktigt att lärandet sker i en öppen och stödjande atmosfär där möjlighet till interaktion och gemensamma aktiviteter kan ske. Atmosfären behöver även vara tolerant och människor kunna acceptera att den får göra fel, men även att personen som då gör fel kan lära sig något av detta. Läraren har en viktig roll som vägledare och handledare. (Ringsberg m.fl., 2014.)

2.3 Rusmedelsförebyggande arbete bland unga

Ungdomsåren är en tid då ungdomarna utvecklas mycket. Vardagen fylls av stunder av glädje, förväntningar och utmaningar. Ungdomarna behöver vuxnas stöd och handledning under denna period i livet. Det är viktigt att de vuxna som arbetar och är i kontakt med ungdomarna kan hjälpa dem att utvecklas till socialt starka människor och hjälpa dem med de val de gör i livet. Det rusmedelsförebyggande arbetet är en viktig del av ungdomarnas utveckling och därför är det viktigt att det förebyggande arbete som görs är av hög kvalitet och tar hänsyn till de behov som ungdomarna har. (Normann, & Vuohelainen. 2014).

2.4 Tidigare forskning om rusmedelsförebyggande arbete

I kapitlet presenteras tidigare forskning kring rusmedelsförebyggande arbete i Norden. Litteratursökningen utfördes i december 2019. Litteratursökningen utfördes i tvärvetenskapliga databaserna EBSCO och Web of Science, med beaktande av ämnesområdets tvärvetenskapliga natur. En del av artiklarna hittades även med hjälp av snöbollseffekten, vilket betyder att artiklar relevanta för studien hittades genom att de omnämns i de artiklar som hittades i den ursprungliga litteratursökningen. I litteratursökningen inkluderades artiklar där det förebyggande rusmedelsarbetet varit inriktat på barn och ungdomar. Som en inklusionskriterie användes också att det rusmedelsförebyggande arbetet utfördes inom Norden. I litteratursökningen hittades endast ett fåtal relevanta artiklar för studien. De sökord som användes var *substance use prevention, drug use prevention, Nordic, Sweden, Finland, Norway, Iceland, Denmark, Danish, Norwegian, Swedish, Finnish och Icelandic*.

2.4.1 Forskning om projekt och interventioner i Norden inom rusmedelsförebyggande arbete

Både mindre och mera omfattande undersökningar, projekt och interventioner har gjorts runt om i Norden gällande rusmedelsförebyggande arbete. I undersökningen konstaterades att det rusmedelsförebyggande arbetet som görs är mångfacetterat och oftast utförs inom olika sektorer i samhället. Beroende på i vilken sektor arbetet görs ändrar det även karaktär och målgrupperna för arbetet varierar.

Hurdana projekt inom rusmedelsförebyggande arbete som görs på lokal nivå styrs långt av tjänstemän och deras syn på och val av rusmedelsförebyggande arbete. Men även hurdan kunskap och hurdana

tankar de involverade tjänstemännen i skolorna och i andra social- och hälsovårdsorganisationer som arbetar med det förebyggande arbetet har från tidigare har betydelse för det alkohol- och drogförebyggande arbete som görs i kommunerna. (Blanck, Hensing & Spak, 2007).

2.4.2 Är målet att förebygga användningen, eliminera risker eller att främja de faktorer som skyddar

Målet med rusmedelsförebyggande arbete och olika projekt och interventioner kopplade till det beror långt på vem som koordinerar arbetet, vem som utför det och till vilken målgrupp arbetet riktar sig, vem vill nå genom interventionen. Vill aktörerna inom projekten på kortsikt förebygga ohälsa? Eller vill aktörerna på långsikt främja hälsa, genom att stärka de faktorer som skyddar mot rusmedelsanvändning och stärka de sociala färdigheterna. Tydliga mål för projekten bör alltså finnas.

I Danielsson & Romelsjö (2007) undersökning var målet för dem som deltog i det rusmedelsförebyggande arbetet att få alkohol- och drogfria ungdomar. I projektet intervjuades koordinators från arton olika områden i Stockholm, samtliga arbetade med ungdomarna. Koordinatorerna arbetade utgående från att få ner användningen av rusmedel och biverkningarna av användningen. Intervjuerna utfördes mellan 1999 och 2005.

Rusmedelsförebyggande arbete kan också göras mera på lång sikt och ur ett bredare perspektiv där det strävas efter att stärka olika faktorer som skyddar mot risker att påbörja användningen av rusmedel. Ett sådant projekt gjordes i Sverige (2007-2008) i förorter till Stockholm, Göteborg och Malmö. Målet med projektet var att ungdomarna skulle få kontakt med en trygg vuxen genom ett mentorsprogram. Genom programmet kunde ungdomarna sedan få viktiga fördelar och nytta genom social utveckling, beteende- och kunskapsutveckling genom att ungdomarna känner en trygghet från en stöttande vuxen och därmed är även riskerna för användning av droger och alkohol mindre. (Bodin & Leifman, 2011.)

Lärarna kan synligt se att det rusmedelsförebyggande arbete som görs i skolorna handlar om att höja elevernas egen förmåga att motstå rusmedel. Lärarna förlitar sig på att genom att nå eleverna med kunskap om rusmedel och deras biverkningar skall också eleverna förstå att undvika dessa. (Beckman, Svensson, Geidne & Eriksson, 2017).

2.4.3 Resultat av det rusmedelsförebyggande arbetet som utförts i norden

På Island har man redan en längre tid kunnat följa med hur den isländska rusmedelsförebyggande modellen har gett resultat. I undersökningen har följts med de förändringar som skett under åren 1997-2007 och kunnat konstatera att det arbete som görs inom rusmedelsförebyggande arbete, görs på många plan i samhället, av föräldrar, skolan men även samhället i övrigt. På Island utför myndigheterna ett ihärdigt arbete för att sänka riskerna för rusmedelsanvändning och samtidigt stärka de faktorer som har ett positivt inverkan på undvikandet av rusmedel. Dessa faktorer kopplade till föräldrar, skolan och samhället i övrigt. (Sigfúsdóttir, Thorlindsson, Kristjansson, Roe & Allegrante, 2008.)

Kristjansson, James, Allegrante, Sigfusdottir & Helgason (2010), undersökning framkommer att det som bland annat gjorts att den isländska modellen har lyckats är att föräldrarna aktivt har varit delaktiga i ungdomarnas liv och övervakat dem, till exempel under helgerna patrullerat runt omkring i områden där ungdomar umgås. En annan bidragande faktor som inverkar på undvikandet av rusmedel är stöd till ungdomar som idrottar, eftersom idrott i organiserad verksamhet har en bevisad skydd mot rusmedelsanvändning.

I resultatet framkom även att antalet ungdomar som umgås med sina föräldrar och antalet ungdomar vars föräldrar vet vem de umgås med har ökat under åren och samtidigt har även graden av rusmedelsanvändning gått neråt (Sigfúsdóttir m.fl., 2008.)

2.5 PEPP som projekt och val av tema

Denna magistersavhandling fokuserar på hälsofrämjande arbete i skolan. Avhandlingen utgår från data från forskningsprojektet EDGAR vid Åbo Akademi.

Den österbottniska drogförebyggande arbetsmodellen PEPP är ett tvåspråkigt projekt, vars syfte är att utarbeta en gemensam, systematisk modell för hur rusmedelsförebyggande arbete kan utföras i Österbotten. Projektet ägs av Nykterhetsförbundet hälsa och trafik rf. Åbo Akademi deltar i projektet genom den forskning som görs inom EDGAR-projektet, där forskarna evaluerar den framtagna PEPP-modellen.

I magistersavhandlingen analyseras data som framkommer i lärarintervjuerna som görs inom skede ett i EDGAR-projektet. Resultaten grundar sig på det som framkommer i intervjuerna gällande lärarnas upplevda behov, möjligheter och utmaningar inom rusmedelsförebyggande arbete.

3 Teoretisk utgångspunkt

Hälsa kan ses från olika perspektiv, hälsa kan ses som ett tillstånd, en upplevelse, en resurs eller som en process. Hälsa som ett tillstånd stöds av teorier där hälsa och sjukdom kan ses som varandras motpoler eller att individen befinner sig på ett kontinuum mellan hälsa och ohälsa. Hälsa som upplevelse betyder att människans egna uppfattning och känsla påverkar ens hälsotillstånd. Medan hälsa som resurs ses som att människans egna resurser påverka hälsan och välbefinnandet. Hälsa som process betyder att hälsan ses som en process där individen ses som aktiv deltagare i processen för att uppnå hälsa. (Medin & Alexanderson, 2000.)

Studien har sin teoretiska utgångspunkt i Aaron Antonovskys teori om Salutogenes. Enligt teorin ses hälsa som något som ständigt är i förändring, människan befinner sig på ett kontinuum mellan polerna hälsa och ohälsa. Grunden i Antonovskys teori består av människans känsla av sammanhang (Sense of Coherence, SOC). Känsla av sammanhang (SOC) står som grund för att individen kan röra sig längs kontinuet mot hälsa. Viktiga delar som utgör känslan av sammanhang är begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. (Antonovsky, 1996).

Hälsöfrämjande kan ses som en process under livet. Människan har själv möjlighet att påverka och förbättra den egna hälsan men även förbättra livskvaliteten. (Lindström & Eriksson, 2011.) Vidare enligt Lindström & Eriksson (2010) har individen möjlighet att själv vara aktiv och delaktig i processen. En process där hälsodeterminanten det vill säga det utgångsläge som personen föds med, den miljö personen befinner sig i och de livserfarenheter som personen bär med sig genom det vad personen gått igenom under livet påverkar personens livslånga lärandeprocess och de val som personen gör för den egna hälsan. De beslut som togs under hälsokonferensen och som framkommer i Ottawa Charter, 1986 handlar om ge människan möjligheter att öka kontrollen över den egna hälsan och ens val genom att skapa stödjande miljöer.

Hälsoupplýsning behöver även den ses som en process. Genom salutogenes och SOC har människan möjlighet att interagera med andra personer och lära sig genom livserfarenhet och således även lära sig hur personen själv kan främja och stärka den egna hälsan, genom att ta de bästa besluten i kontinuet mot hälsa. (Lindström & Eriksson, 2011.)

4 Syfte och frågeställningar

Studiens syfte är att ta fasta på de utmaningar och det behov av stöd som framkommer i de forskningsaktiviteter som görs inom PEPP-projektet. Studien riktar in sig på lärare i grundskolor och andra stadietsskolor.

Studiens frågeställningar lyder

Vilka utmaningar upplever lärarna att det finns inom det rusmedelsförebyggande arbetet i skolan?

Vilket behov av stöd upplever lärarna att de behöver inom det rusmedelsförebyggande arbetet i skolan?

5 Beskrivning av forskningsprocessen

I kapitlet redogörs studiens design, urvalsprocess, information kring datamaterialet som samlats in samt redogörs hur databearbetningen genomförts.

5.1 Studiens design

Enligt Bryman (1998) är kvalitativ metod en lämplig metod då forskarna vill kunna nå mera ingående personerna som studeras, i detta fall de personer som intervjuas. Kvalitativ metod är en lämplig metod om man vill förklara individers upplevelser, beteenden och erfarenheter (Starrin & Svensson, 2008). Till denna studie valdes kvalitativ metod eftersom syftet för studien är att kunna studera lärarnas egna uttrycka behov av stöd samt de utmaningar och attityder som lärarna upplever och känner för det rusmedelsförebyggande arbetet som görs i skolan. Lärarnas upplevelser påverkas även av lärarnas tidigare erfarenheter och tidigare upplevelser inom det rusmedelsförebyggande arbetet som görs i skolan.

5.2 Deltagare, datainsamling och databearbetning

Insamling av data till studien gjordes genom kvalitativa forskningsintervjuer i fokusgrupper. I PEPP-projektets första skede deltog nio skolor. Lärarna som deltog i fokusgrupps intervjuerna var från olika skolstadier, sex av skolorna var grundskolor och tre av skolorna var andra stadiets skolor. I fokusgruppsintervjuerna deltog tre till fyra lärare per intervjugrupp. Allt som allt deltog 29 lärare i intervjuerna. I intervjuerna deltog olika lärare beroende på skola, i intervjuerna deltog klasslärare, speciallärare, ämneslärare och yrkeslärare.

Urvalsprocessen planerades och genomfördes av projektorganisationen. Fokusgruppsintervjuerna genomfördes som semistrukturerade intervjuer. Semistrukturerade intervjuer är en mellanform av strukturerade och öppna intervjuer. Enligt Denscombe (2016) lämpar semistrukturerad intervju då det är frågan om att utföra kvalitativ forskning. I de semistrukturerade intervjuerna är de centrala teman förhandsbestämnda men det finns fortfarande en viss frihet kvar under intervjuerna. I intervjuerna användes som stöd en intervjuguide (Bilaga 1) där det framkommer exempel frågor som fokuserar på möjligheter, utmaningar samt behov och utvecklingsmöjligheter kopplat till rusmedelförebyggande arbete i skolan. Intervjuguiden översattes även till finska eftersom projektet är tvåspråkigt och en del av skolorna som deltog i studien är finskspråkiga skolor. De intervjuade fick även svara på ett

frågeformulär med bakgrunduppgifter (Bilaga 2). Deltagarna i studien hade innan intervjuerna fått både muntlig och skriftlig information (Bilaga 3) om projektet och intervjutillfället. Dessutom fick deltagarna muntlig information samt hade möjlighet att ställa frågor angående studien innan intervjun spelades in.

Intervju	Läroanstalt	N
Nr 1	Grundskola (lägre stadiet)	3
Nr 2	Grundskola (högre stadiet)	3
Nr 3	Grundskola (högre stadiet)	3
Nr 4	Grundskola (lägre stadiet)	3
Nr 5	Grundskola (högre stadiet)	3
Nr 6	Andra stadiet (gymnasium)	4
Nr 7	Grundskola (högre stadiet)	4
Nr 8	Andra stadiet (yrkesskola)	3
Nr 9	Grundskola (högre stadiet)	3

Tabell 1 Skolor och lärare som deltog i intervjuerna som ligger till grund för avhandlingsarbetet.

5.3 Val av dataanalysmetod

Ljudfilerna från intervjuerna transkriberades och resulterade i 98 sidor text. I studien har valts som analysmetod kvalitativ innehållsanalys för att kunna analysera lärarnas upplevda utmaningar och behov av stöd i det rusmedelsförebyggande arbete som görs i skolan. Innehållsanalysen av datan har

gjorts enligt enligt Graneheim och Lundmans analysmetod. Enligt Lundman och Graneheim (2008) är i kvalitativ innehållsanalys målet att tolka texten, detta är vanligt att använda sig av i till exempel beteendevetenskap, humanvetenskap och vårdvetenskap. Därför lämpar sig kvalitativ innehållsanalys bra för denna studie där målet är att tolka det som framkommer under intervjun med lärarna.

Till intervjun har valts en induktiv ansats, där intervjun analyserats utan att tolka det mot någon förhandsbestämd modell. Målet har således varit att försöka komma så nära den objektiva sanningen som möjligt genom att kunna förankra intervju texten till sammanhanget. För att kunna göra en så bra analys som möjligt av intervju datan är det även viktigt att känna till bakgrunden för den intervjuade. (Lundman och Graneheim, 2008).

Datan från intervjun har analyserats genom att plocka ut meningsbärande enheter som vidare bildar kategorier och teman där det tydligt kan urskiljas en röd tråd. Teman lämnar dock oftast på en högre mera abstrakt nivå. (Graneheim, Lindgren & Lundman. 2017).

6 Etiska frågeställningar

Enligt Forskningsetiska delegationen (2012) är det viktigt att forskning bedrivs på ett etiskt korrekt sätt. Genom god vetenskaplig praxis garanteras att forskningen är trovärdig, pålitlig och etisk korrekt utförd. En central del av god vetenskaplig praxis är enligt Forskningsetiska delegationen att vid publicering av resultat visa på en öppenhet. Samtidigt är det även viktigt att på ett korrekt sätt referera till resultatet men även till tidigare gjord forskning med anknytning till resultatet. Det är även viktigt att forskningen som bedrivs utförs med nogranhet i alla dess skeden. Forskaren behöver även visa hänsyn till andra forskare genom korrekt hänvisning.

I denna magistersavhandling har det strävats till att fullfölja de kriterier och krav för god praxis inom forskning som Forskningsetiska delegationen lyft upp, detta genom att noggrant tänka igenom alla val som gjorts gällande källor, metod, forskningsfrågor, studienssyfte, datainsamling samt analys och rapportering av resultat. Vid användning av källor eller andra forskare och skribenters material och texter har plagiering undvikits genom omskrivning av innehållet samt korrekt källhänvisning. (Forskningsetiska delegationen, 2012.)

7 Resultat

Studiens syfte var att undersöka lärarnas egna upplevda utmaningar och uttryckta behov av stöd i det rusmedelsförebyggande arbetet som görs i skolan. Resultaten från dataanalysen presenteras i tre kategorier och sex underkategorier. Det övergripande temat som framträder från analyserna är: *Rusmedelsförebyggande arbete i förändring.*

Tema	Kategori	Underkategori
Rusmedelsförebyggande arbete i förändring	Förändrade attityder till rusmedel i samhället	En liberalare syn på rusmedel i samhället Elevers förändrade attityder till rusmedel
	Lärarnas hantering av rusmedelsproblematik i skolvardagen	Lärarnas upplevelse av egen okunskap Lärarnas möjligheter att nå eleverna
	Vikten av samarbete inom rusmedelsproblematiken	Möjligheter i samarbetet med olika sektorer i samhället Hemmets betydelse i rusmedelsarbetet

Tabell 2 Temat, kategorier och underkategorier

7.1 Förändrade attityder till rusmedel i samhället

I kategorin *förändrade attityder till rusmedel i samhället* presenterades följande två underkategorier: *en liberalare syn på rusmedel i samhället* och *elevers förändrade attityder till rusmedel.*

7.1.1 En liberalare syn på rusmedel i samhället

Det framkom i intervjuerna att lärarna upplever att i samhället finns en tydlig förskjutning mot ett liberalare tankesätt. Det finns en tydlig trend att flera personer förespråkar att det inte är något farligt med att röka cannabis. Det ses även som något ”coolt” bland ungdomarna att ha testat på att ”röka på”.

[...] det verkar ju som om det skulle ha blivit mer legitimt att röka på lite ... det är inte något farligt ... det är inga bieffekter ... man blir inte beroende ... det har blivit mer accepterat .... (Intervju nr 1)

I intervjuerna framkom det att lärarna upplever att det överlag finns en öppenhet mot droger bland eleverna. Eleverna anser att de inte är farligt och att de inte kan bli beroende eller kan se några negativa effekter av att ”röka på” lite då och då. Dessutom anser lärarna att eleverna nog vet var de kan få tag på droger ifall de så vill. Det handlar om en viss krets som använder droger.

Lärarna lyfter även upp att det råder ett liberalare tankesätt kring rusmedel i samhället och världen överlag, vilket även kan påverka ungdomarna. I många länder är det fritt att använda droger och många länder går mot att legalisera drogerna, vilket gör det svårare att nå ut till eleverna med rätt budskap. Lärarna lyfter upp att det känns som att jobba i motvind med förebyggande arbete i och med samhällets alltmer liberala syn på droger.

Man kan även se en tendens till en liberal syn på droger och framförallt cannabis i den engelskspråkiga kulturen och i populärkulturen till exempel i musik, film och tv-serier. Eleverna lyssnar på artister vars låtar handlar om droger och eleverna tycker det är häftigt. Eleverna följer även dessa kända personer på sociala medier.

[...] i alla fall så tänkte jag på det här som förekommer i populärkulturen med synen på det här att röka gräs till exempel ... liksom i filmer och ... i kanske musikvideor och så ... är det ganska vanligt och man ser ingenting negativt ... ingenting negativt är kopplat till det här utan bara en rolig grej som man gör så då funderar jag på på vilket sätt det påverkar ungdomarnas attityder.... (Intervju nr 4)

[...] det kommer ju fram ganska tydligt när de berättar om eller nämner vilka artister de lyssnar på eller så här att ... att när jag då börjar kolla upp de här personerna så tycker jag nog att det är lite bekymmersamt att en trettonåring kan vara ett stort fan av någon artist som då är dömd för drogmissbruk eller innehav, pedofili eller nånting, alltså grovt kriminellt belastad men att det tycker de är häftigt [...]. (Intervju nr 2)

7.1.2 Elevers förändrade attityder till rusmedel

De intervjuade lärarna anser att de tydligt kan se att elevernas attityder till rusmedel har förändrats. Det handlar främst om attityderna till droger och cannabis. Eleverna har en mera positiv, liberal och accepterande attityd till droger. Många av lärarna anser att de inte kunde se någon förändring kring attityderna till alkoholanvändningen bland ungdomarna, medan en del lärare till och med anser att

alkoholanvändningen eventuellt kunde ha minskat något bland eleverna. Alkoholanvändningen är ofta också något som ungdomarna skämtar om.

*[...] Alkoholihan on vähän niin kuin semmoinen vitsi, että joku tunnää tuolla. Huumeista he kuitenkin ymmärtävät, että vaikka se olisi viihdekäyttöä, niin se voi olla vakava asia. [...] (Intervju nr 6)
[Alkoholen har blivit något man skojjar om, se någon "super" där. Medan även om det kan handla om nöjesanvändning med droger så förstår de ändå allvaret med det.]*

Många elever är väldigt intresserade av att diskutera rusmedel. Men lärarna upplever att många av eleverna glamoriserar användningen, och att kunskapen bakom är väldigt liten. Eleverna tycker att det är spännande och "lite coolt" med droger, och eleverna skämtar om det. Lärarna lyfter även upp att de tydligt kan se att en del elever idealiserar användarkulturen.

Nog tror jag att vi följer genomsnittet här för... att man tänker som i samhället och bland ungdomarna... att nog har ju kanske alkoholkonsumtionen gått ner överlag men nog har man ju en öppnare och positivare attityd till andra typer av droger i stället.... (Intervju nr 2)

Eleverna läser på om det som de är intresserade av men samtidigt har de tunnelseende och kan inte ta till sig fakta som finns bakom. I intervjuerna lyfts upp att eleverna tydligt väljer vad de vill tro på och vilken attityd de vill ha gällande rusmedel. Lärarna lyfter också upp att det är en utmaning att nå eleverna i och med deras attitydförändring och lärarna försöker informera eleverna men samtidigt möts de om och om igen av samma argument av eleverna. Diskussioner där eleverna argumenterar för att det inte skulle vara farligt med droger är sådant som lärarna lyfter upp att de inte tidigare har behövt ha med eleverna.

I intervjuerna framkom det också att i många skolor är det väldigt vanligt att eleverna använder snus, en bidragande faktor kan vara det att eleverna då inte behöver gå ut för att använda sig av rusmedlet och samtidigt så luktar inte heller snus på samma sätt som tobak. I en del skolor anses det att tobaksanvändningen nog minskat under en längre period. Många elever använder även energidrycker och eftersom det inte är förbjudet är det även svårt att påverka elevers attityder kring detta. Det framkom även i intervjuerna att lärarna tydligt kan urskilja grupstrycket som en faktor bakom elevers attityder till rusmedel. Vissa år är problemen och grupperna större medan andra år är problemen inte lika påtagliga. I intervjuerna framkom det även att bland yrkesskolelever och kombielever finns det en tydligare positiv attityd till rusmedel. Och det framkom även att yrkesskolelever röker tobak mera än gymnasieelever. Även skolans attityd till rusmedel påverkar elevers attityder. Ifall normen i skolan är att det är accepterat speglar det även av sig på elevernas attityder.

7.2 Lärarnas hantering av rusmedelsproblematik i skolvardagen

I kategorin *lärarnas hantering av rusmedelsproblematik i skolvardagen* presenteras följande två underkategorier: *lärarnas upplevelse av egen okunskap* och *lärarnas möjligheter att nå eleverna*.

7.2.1 Lärarnas upplevelse av egen okunskap

I intervjuerna framkom det tydligt att lärarna upplever att de inte har tillräckligt med kunskap om droger. Lärarna behöver mera bakgrundsfakta kring hur droger fungerar och hur drogerna tar sig uttryck bland ungdomar. Lärarna upplever också att droganvändningen är något som ändras väldigt snabbt och även om lärarna försöker läsa in sig och hålla sig uppdaterade har de en känsla av att inte ha tillräckligt med kunskap. I intervjuerna framkom det att lärarna upplever att de är i behov av material och relevant information kring rusmedel och framförallt kring droger. Många lärare känner att de inte hinner uppdatera sig kring ämnet eftersom det utvecklas så pass snabbt. Materialet och informationen behöver vara aktuella. Lärarna skulle gärna också ta del av förslag på färdiga lektionsplaner med rusmedelsförebyggande innehåll. Men det skulle även vara viktigt att få ta del av nytt forskningsresultat som visar på hur lärare kan tackla problemen på bästa sätt.

Lärarna diskuterar gärna rusmedel med eleverna, men känslan av okunskap och att inte vara tillräckligt insatt och uppdaterad känns ändå skrämmande. Lärarna behöver kunna och fokusera på många olika teman medan eleven hinner fokusera på drogerna och ta till sig det som de är intresserade av. Lärarna känner att de hela tiden är femton steg efter eleverna.

Det är den där samma känslan som när man diskuterar sociala medier med dem, alltså att man själv är så fruktansvärt okunnig... de sitter där och lyssnar och nästan hånler inuti, va sku du nu veta, du vet ju inget... lite den känslan har man också kring det här med droger. (Intervju nr 1)

Lärarna lyfter upp att de gärna deltar kontinuerligt i föreläsningar eller fortbildning kring temat rusmedel och att de genom det kunde få ta del av det som är aktuellt med rusmedel men även få kunskap om när och hur det är lämpligt att undervisa om eller göra rusmedelsförebyggande arbete i skolan. Många lärare lyfter även upp att de har svårt att veta och känna igen beteende som de borde vara uppmärksamma på och skulle gärna ta del av information kring varningssignaler. Lärarna skulle gärna också ta del av information om hur symtom och påverkan av droger tar sig uttryck. De skulle gärna ta del av det mest aktuella för att kunna göra en så tidig insats som möjligt.

Blandbruk av rusmedel är också något som en del lärare vet att elever håller på med men som lärarna inte har kunskap om. Eleverna vet vilka kombinationer som är möjliga, de vet var de skall söka

information och var de kan få tag på droger. Även om lärarna har läst in sig på ämnet är de ändå långt efter eleverna.

Dessutom framkom det i intervjuerna att lärarna känner att de inte har möjligheter att tackla problemen, eftersom de inte vet och känner till allt kring elevernas rusmedelsproblematik eller andra riskfaktorer som kan finnas bland eleverna. Lärarna lyfter upp att de själva behöver vara observanta och ta reda på eventuell droganvändning bland elever, eftersom detta är något som lärarna inte får information om. Oftast är det endast i elevvårdsteamet som informationen finns och lärarna har på grund av tystnadsplikten inte möjlighet att få ta del av informationen, och därför har de inte kunskap om situationen. Som lärare är det svårt att kunna avgöra vad som är vanligt tonårsbeteende, vad som är depression och när det är fråga om drogpåverkan. Även tidsbrist och stora grupper kan påverka lärares upplevda okunskap och möjlighet att utföra rusmedelsförebyggande arbete. Lärarna upplever att de även saknar kunskap om vad de skall vara observanta på, till exempel vilka substanser som används bland högstadieelever.

Lärarna lyfter upp att de upplever att de inte har kunskap om hur de skall ta upp rusmedel och när det borde göras för att få bäst resultat, men även hur mycket som borde tas upp för att inte "väcka den björn som sover". Speciellt klasslärare anser att det känns svårt att veta när och hur de borde lyfta upp fakta om rusmedel i undervisningen.

Lärarna nämnde även att en bidragande orsak till att de kanske inte vill lyfta "elefanten på bordet" och fråga hur eleverna mår och diskutera kring rusmedelsanvändningen är att lärarna känner att ifall där finns problem har de inte tillräckligt med kunskap eller tid att ta itu med det. Utan istället kanske en del lärare går enligt principen "det vad de inte vet om behöver de inte heller ta itu med".

7.2.2 Lärarnas möjligheter att nå eleverna

Lärarna lyfter upp att de material som de använder i undervisningssyfte behöver vara anpassat och lämpligt för eleverna och åldersklassen om materialet är för högflytande nås inte eleverna och då nås inte heller målet med rusmedelsförebyggande arbete. Materialet behöver tilltala eleverna gamla broschyrer fungerar enligt lärarna inte för dagens elever. Texten får inte vara för omfattande och svårläst, utan behöver vara lätt att ta till sig.

I intervjuerna framkom det att det skulle vara bra med någon digitalt verktyg eller någon form av läromedel till exempel en app, som skulle locka elevers intresse och genom det kunde lärarna nå fram till eleverna i förebyggande syfte. Många elever är intresserade av temat rusmedel och vill gärna

diskutera och bolla tankar, men lärarna lyfter ändå upp att det kan vara olika från grupp till grupp. Grupperna är också väldigt heterogena, vilket gör det svårt att nå ut till eleverna då en del elever är insatta, intresserade, vet mycket eller kanske till och med har testat på rusmedel, medan i samma grupp kan det även finnas osäkra och lite rädda personer. Eftersom många elever ändå är intresserade av temat och gärna diskuterar det har lärarna då också möjlighet att som vuxen ta ett ansvar och samtidigt informera om riskerna. Men här är det viktigt att läraren har en tydlig ståndpunkt gällande rusmedel.

I intervjuerna framkom att lärarna gärna konkret skulle få se hur preparaten ser ut och vad som finns på marknaden för tillfället eftersom det är något som ständigt förändras och det är svårt som lärare att kunna undervisa om droger. Samtidigt är det även svårt att övervaka vad eleverna sysslar med då lärarna inte vet vilka droger som eventuellt används av eleverna.

Sen också hur de ser ut de där preparaten är ju sånt som jag åtminstone... alltså om man hittar någonting... ett piller... att man vet ju inte vad det är för piller.. sån information skulle jag åtminstone behöva ha... information om vad det finns för droger bland ungdomar i dag och hur ser de ut och vad ger de för effekter och vet vi vad som är vad... att det tror jag alla lärare skulle behöva ha för att det är inte många som känner skillnad på tobak och marijuanatobak... eller jag vet inte men sådana upplysningar tror jag skulle behövas mera bland oss som jobbar med ungdomar. (Intervju nr 2)

I intervjuerna framkom det även att lärarna gärna skulle ta del av information om hur de borde gå tillväga den dag de möter en elev som är ”hög”, en form av handlingsplan för sådana situationer.

Sitä mä oon miettinyt ite, että ihan kannabikseen vaikutus... miten tunnistaa käyttäjiä yksilötasolla ja miten siihen olisi hyvä reagoida ja mikä reitti on hedelmällisin... kai mulla jotain tietoa on siihen, mutta joku työkalu siihen olisi hyvä... Mitkä merkit on semmoisia, johon kannattaa kiinnittää huomiota... (Intervju nr 6) [Det har jag själv också funderat på symtomer av cannabis, hur kan man känna igen användare på individnivå och hur borde man reagera på det för att gå den bästa vägen. Kunskap om det har jag men någon form av verktyg för det. Vilka kännetecken är sådana som man borde ta fasta på.]

För att nå eleverna kan det även behövas personer utifrån. Det kan vara någon som eleverna kan relatera till, någon jämngammal eller någon anhörig till någon med rusmedelsproblem. Lärarna har oftast inte samma effekt på eleverna som någon utifrån. Det som läraren säger kan för en del elever kännas som något som de inte tar till sig, medan någon utifrån kan nå eleverna bättre.

Och sen är det ju alltid när det kommer in från någon annan så då liksom biter det på bättre... de hör ju oss varje dag så de e inte den där aha-upplevelsen... att de kommer in från någon där folk som är mera insatta och som faktiskt för fram det där.... (Intervju nr 1)

I intervjuerna framkom det även att lärarna upplever att eleverna inte alltid kan eller vill berätta allt för läraren. Speciellt yngre elever vill vara väldigt korrekta mot läraren. Eleverna berättar inte för lärare om saker som de vet att egentligen är förbjudet. Däremot kanske en del elever vill och känner att de kan öppna upp mera för samtal med någon utifrån som de inte har samma relation till. En del elevers rusmedelsproblem får lärarna veta om via elevens vänner som är oroliga och kommer då och söker hjälp av läraren.

I intervjuerna framkom det även att det är viktigt att lärarna får de resurser som undervisningen kräver, ifall det skärs ner på närundervisningen så lider också kontakten med eleverna. Lärarna upplever inte att de hinner ta itu med allt på sidan om undervisningen eller sätta sig ner och gå igenom och diskutera med de elever som skulle behöva få extra stöd. Lärarna anser även att det behöver finnas en lättillgänglig skolpsykolog, skolkurator eller socialarbetare för att lätt kunna få hjälp och stöd för eleven ifall det så behövs.

För att nå eleverna kan lärarna inte enbart diskutera riskerna med rusmedel och det som sker på långsikt elever i skolåldern tänker inte alltid så långt framåt utan lärare behöver också nå dem med information som är aktuell här och nu. Lärarna lyfter upp att eleverna kunde nås genom information om till exempel hur rusmedel kan påverka möjligheter att ta körkort, få studieplats och eventuella framtida jobb. Många elever kan vara intresserade av straffskalor och vad de kan bli anmälda för i brottsregistret. En del lärare lyfter även upp att det inte är rusmedelsinformationen som eleverna nås genom utan att läraren behöver försöka komma åt elevers attityder till rusmedel och förbereda dem för den dag då de kommer i kontakt med rusmedel.

Enligt lärarna skulle det även vara bra att i tid, redan i lågstadiet påbörja rusmedelsförebyggande arbete för att nå eleverna. Och även samtidigt vara observant och fånga upp oroväckande beteende bland eleverna. Rusmedelsförebyggande arbete i lågstadiet handlar enligt lärarna mycket om att stärka elevernas självkänsla. I intervjun med klasslärarna framkom det även att de gärna skulle ha hälsokunskap som ett skolämne redan i lågstadiet, där de då kunde stärka elevernas skyddsfaktorer, självkänsla och arbete med positiv psykologi. Lärarna lyfter även upp i intervjuerna att det är svårt att veta ifall de når eleverna med det förebyggande arbete som görs i skolan. Det är svårt att veta och kunna följa med hur det senare i livet går för eleverna. Enligt lärarna är det också viktigt att förebyggande arbete görs kontinuerligt som en del av undervisningen under hela året och inte bara som någon temadag nu som då under skolåret.

7.3 Vikten av samarbete inom rusmedelsproblematiken

I kategorin *vikten av samarbete inom rusmedelsproblematiken* presenteras följande två underkategorier: *möjligheter i samarbetet med olika sektorer i samhället* och *hemmets betydelse i rusmedelsarbetet*.

7.3.1 Möjligheter i samarbetet med olika sektorer i samhället

Lärarna lyfter upp att det är viktigt att samarbete mellan olika sektorer och arenor fungerar. Det är inte endast lärares ansvar att lösa problemen med rusmedelsanvändningen, det är ett gemensamt samhällsproblem. Mycket av det som sker är också sådant som sker utanför skolan som lärare inte kan eller har kontroll över. Det är viktigt att rusmedelsförebyggande arbete sker på olika plan för att uppnå målen.

[...] är just det som barn behöver... att de behöver höra samma sak av hemmet, mig som lärare men också av andra... ju mera ställen de får höra ifrån så börjar de ju tro mera... att är det bara vi som står och predikar, så kan det kanske upplevas av en del att det är ingenting man tar till sig. (Intervju nr 1)

Ansvaret ligger på hela samhället, för att nå eleverna måste det finnas en bredd inom det rusmedelsförebyggande arbetet som görs. Även skolan och hemmet behöver samarbeta och stödja varandra för att ro hem det, ifall hemmet och skolan står för olika värderingar nås inte eleverna.

Lärarna tar gärna också hjälp av utomstående personer som kan informera eleverna kring rusmedel, för att rusmedelsförebyggande arbete skall få bästa möjliga effekt. Gärna skulle lärarna se att polisen skulle med jämna mellanrum besöka skolorna. Lärarna skulle gärna också få information med statistik, straffskalor och annat aktuellt från polisen.

Jag tänker så här att jag tacksamt tar emot all expertis som kan utifrån... alltså det kan ju bara bli bättre [...] (Intervju nr 2)

Det är enligt de intervjuade lärarna viktigt att elevvårdsgrupper, lärare, skolkuratorer, skolpsykologer, socialarbetare, polisen, hemmet, men även fritidssektorn, till exempel idrottsföreningar – att alla tillsammans samarbetar mot en rusmedelsfri vardag för barn och ungdomar. Genom samarbete och hjälp av varandra finns det möjlighet att stödja men även stärka varandra då det behövs. Lärarna i intervjuerna lyfter upp att de gärna tar in utomstående som informerar, diskuterar och kan lyfta upp nya aspekter i det rusmedelsförebyggande arbetet som görs i skolan. Lärarnas del är bara en liten del

i hela paketet och tillsammans finns det bättre möjligheter att nå ut till eleverna och även få med mera kunskap. Lärarna lyfter upp att det gemensamma arbetet får dock inte bli för diffust, utan det behöver finnas tydliga grupper där alla medverkande personer vet hur rusmedelsförebyggande arbete bör göras i kommunen eller staden.

7.3.2 Hemmets betydelse i rusmedelsarbetet

Hemmet har stor betydelse och sätter grunderna för elevernas värderingar och attityder. Lärarna lyfter upp att eleverna har väldigt olika förutsättningar beroende på familjeförhållanden. I intervjuerna framkom det att en positiv attityd till rusmedel i hemmet avspeglar sig även på elevernas attityder. Lärarna lyfter även upp att de är svårt att nå eleverna med information eller med regler och konsekvenser ifall hemmet har en positiv eller tolererande syn till rusmedel.

[...] det är nog föräldrarna som är viktigast... det är bara så. De sätter grunden och grundvärderingarna kan vi nog int ändra på i skolan. (Intervju nr 1)

Enligt de intervjuade lärarna är det viktigt att föräldrarna hänger med och har kunskap om hurudan rusmedelsanvändning som finns bland ungdomar. Genom det kan föräldrarna vara uppmärksamma på ungdomarnas utveckling och vara uppmärksamma på rusmedelsanvändning. Men även att föräldrarna vågar ta itu med eventuella problem, även då det handlar om det egna barnet. I intervjuerna framkom det även att lärarna gärna skulle se att föräldrarna skulle diskutera rusmedelsanvändning där hemma med barnen och gärna i ett tidigt skede då föräldrarna kan nå barnet.

[...] inte kan vi göra allt jobb på skolan. Föräldrar måste ju hemma också vara uppmärksamma... på veckoslut och lov och sådant. (Intervju nr 2)

Lärarna lyfter upp att de gärna skulle se att föräldrarna skulle få mera stöd och information kring rusmedelsanvändning bland ungdomar. Många lärare lyfter upp att en stor utmaning för skolorna är att nå alla föräldrar. En del föräldrar deltar inte i föräldramöten och lärarna har svårt att få en diskussion med föräldrarna, ofta är det just dessa föräldrar som lärarna allra mest borde nå ut till med informationen. Många föräldrar släpper även lite på kontrollen då eleverna börjar i högstadiet eftersom eleverna då är lite äldre men enligt lärarna är det just då som det är viktigt att ha kontroll över ungdomarna.

8 Diskussion

I diskussionskapitlet diskuteras avhandlingens resultat i förhållande till tidigare forskning, bakgrund och studiens teoretiska referensram. Studiens syfte var att studera lärarnas upplevda utmaningar och behov av stöd inom det rusmedelsförebyggande arbetet som görs i skolan. Studien strävade efter att besvara följande frågor: Vilka utmaningar upplever lärarna att det finns inom det rusmedelsförebyggande arbetet i skolan? Vilket behov av stöd upplever lärarna att de behöver inom det rusmedelsförebyggande arbetet i skolan?

Studien utfördes som en kvalitativ intervjustudie med induktiv innehållsanalysmetod, där resultaten presenteras i tre kategorier och sex underkategorier. Förändrade attityder till rusmedel i samhället, lärarnas hantering av rusmedelsproblematik i skolvardagen och vikten av samarbete inom rusmedelsproblematiken utgör de tre kategorierna. Som underkategorier resulterade följande: en liberare syn på rusmedel i samhället, elevers förändrade attityder till rusmedel, lärarnas upplevelse av egen okunskap, lärarnas möjligheter att nå eleverna, möjligheter i samarbetet med olika sektorer i samhället och hemmets betydelse i rusmedelsarbetet.

8.1 Förebyggande arbete som en del av lärares skolvardag

I lärarintervjuerna framkom det hur lärarna själva behöver söka och ta till sig information och kunskap för att kunna utföra rusmedelsförebyggande arbete i skolvardagen. Lärarna lyfter upp att de behöver stöd i olika former eftersom de ofta känner att de inte har tillräckligt med kunskap, information eller verktyg för att utföra rusmedelsförebyggande arbete i skolan. Lärarna känner att de inte heller kan ge eleverna det stöd som eleverna behöver få. Inom PEPP-projektet har målet varit att försöka möta lärares behov av stöd inom det rusmedelsförebyggande arbetet som görs i skolan. I det framtagna PEPP-materialet (<https://www.pepp.fi/skolor>) hittas bland annat *handbok för skolperson*, *checklista* och *årsklocka* som lyfter upp hur, när och varför rusmedelsförebyggande arbete bör utföras i skolan.

Lärarna lyfter upp i intervjuerna att de upplever att de inte har det verktyg som behövs för att kunna möta de situationer som kan uppkomma i och med rusmedel. I intervjuerna framkom det att lärarna upplever att de inte har kunskap om droger, främst fakta om vilka droger som finns bland ungdomar och hur drogerna påverkar ungdomarna.

I intervjuerna lyfter lärarna upp att de gärna skulle ta del av nyaste material med information och fakta om droger, men även material i undervisningssyfte som även kunde tilltala eleverna. Lärarna skulle gärna ta del av information om vad, när och hur de kunde diskutera och undervisa om rusmedel.

Hur kan lärarna nå ut till eleverna, vilka metoder är de bästa och hur får lärarna tillräckligt med bredd i det rusmedelsförebyggande arbetet som görs i skolan. Vilka metoder är bäst för att nå alla elever. Även i PEPP materialet framkom att det är viktigt att få med bredden inom rusmedelsförebyggande arbete. I PEPP handboken lyfts upp att rusmedelsförebyggande arbete handlar om målmedveten hälsofrämjande arbete som innefattar bland annat att stödja och främja psykisk hälsa, sociala färdigheter, emotionella färdigheter och mediakunskap. Det handlar även om verksamhet där lärarna förhindrar eller minskar rusmedelsanvändningen genom att påverka tillgången, men även att de informerar om rusmedel och försöker påverka attityderna kring detta (PEPP Handbok, 2021).

Lärarna lyfter upp att de gärna skulle ta del av förslag på färdiga lektionsplaner med rusmedelsförebyggande innehåll. Lärarna lyfter även upp att på högstadiet och gymnasiet finns det möjlighet att undervisa om rusmedel i och med skolämnet hälsokunskap, medan på lågstadiet finns inte samma möjlighet i och med att det inte finns hälsokunskap som ett skilt ämne utan temat tangeras under omgivningslära. Samtidigt lyfter även lärarna upp att det skulle vara viktigt att lärarna redan i lågstadiet skulle påbörja rusmedelsförebyggande arbetet för att nå eleverna. Enligt lärarna handlar rusmedelsförebyggande arbete i lågstadiet mycket om att stärka elevernas självkänsla. Även i PEPP materialet framkom samma sak som lärarna lyfter upp. I PEPP lyfts upp som rekommenderad metod för rusmedelsförebyggande arbete utveckling av sociala färdigheter bland annat genom att stärka självkänsla och självförtroende, påverka attityder, värderingar och gruppklimat men även att få kunskap om rusmedel.

Mycket av det som lärarna nämner att de hade okunskap om eller önskade mera stöd, hjälp eller material om finns att hittas i PEPP materialet. I PEPP materialet hittas när under året eller i vilka årskurser det är bra att ta upp rusmedelstemat. I PEPP materialet finns även färdig material för att underlätta hur lärarna kan utföra rusmedelsförebyggande arbete i skolan. Genom att använda PEPP handboken, årsklockan och checklistan kan lärarna främja att alla barn och unga får ta del av en liknande rusmedelsförebyggande verksamhet från grundskolans tredje årskurs till slutet av andra stadiet. Men även garantera att skolan kan utföra rusmedelsförebyggande arbete långsiktigt.

8.1.1 Att nå eleverna genom attitydfostran

I lärarintervjuerna framkom det att det skett en tydlig attitydförändring till rusmedel. Framförallt har attityderna till droger bland eleverna förändrats. Samhället har en liberalare syn på droger, vilket påverkar även att eleverna har en positivare, liberalare och mera accepterande syn på droger. Enligt Ringsberg m.fl. (2014) är lärarens roll mera än att bara leverera kunskap och fakta. Vidare menar

Ringsberg att läraren kan på ett positivt sätt också ha möjlighet att inkludera eleverna i det egna lärandet och öppna upp för dialog, diskussion och även ta med elevernas egna erfarenheter i lärandeprocessen. Lärarna lyfter upp i intervjuerna att det är viktigt att nå eleverna genom deras attityder, eleverna är intresserade att diskutera och då gäller det för läraren att använda sig av elevernas intresse och vända det till något positivt i stunden.

Lärarna menar även att gruppsyck påverkar hur många som använder rusmedel och vilka rusmedel som är trendigt bland ungdomarna. Enligt Bodin & Leifman (2011) är det viktigt att minska på sådana riskfaktorer som kan påverka att ungdomar börjar använda rusmedel. Lärarna som intervjuades anser att eleverna är väldigt intresserade av att diskutera rusmedel, men att många elever glamoriserar eller idealiserar drogerna. Framförallt cannabis ses som något "coolt" bland eleverna. I intervjuerna framkom det även att eleverna ofta tar reda på och söker fram information om sina intresse områden, men att elever ofta har tunnelseende och ser och tror endast på det som de vill ta till sig. Enligt Beckman, Svensson, Geidne och Eriksson (2017) förlitar sig lärarna på att bara de når eleverna med information om rusmedel och dess biverkningar så skall eleverna också förstå att undvika dessa.

I lärarintervjuerna framkom det även att lärarna inte enbart kan prata om hälsoeffekter och hälsoriskerna som sker på långsikt då de jobbar rusmedelsförebyggande med eleverna. Eleverna kan inte alltid leva sig in i situationen och tänka på framtida hälsorisker. Lärarna lyfter upp att de också behöver nå eleverna med relevant information om hur rusmedelanvändning kan påverka deras liv här och nu, till exempel genom olika straffskalor. Framförallt handlar det om att nå eleverna genom deras attityder och förbereda eleverna för den dag då de kommer i kontakt med rusmedel. Även tidigare forskning (Beckman m.fl., 2017) lyfter upp att det rusmedelsförebyggande arbetet som görs i skolorna skall handla om att höja elevernas förmåga att kunna motstå rusmedel.

Enligt Antonovskys teori om salutogenes och känsla av sammanhang är hälsa något som ständigt är i förändring och människan befinner sig hela tiden mellan polerna hälsa och ohälsa. Enligt teorin ligger grunden i det att människan har förutsättningar att begripa, hantera och känna meningsfullhet för det som händer i livet. Det är således viktigt att nå eleverna med sådan information och kunskap gällande rusmedel som eleverna kan förstå och ta till sig. Nivån på information och kunskap måste vara tillräckligt hanterbart, eleverna måste kunna ta till sig det och förstå innerbörden av informationen. Samtidigt behöver eleverna också känna att det rusmedelsförebyggande arbetet som görs och det hälsofrämjande arbetet som utförs är av betydelse för eleverna. Eleverna behöver nås på ett sådant sätt att de känner att detta berör dem och har betydelse för deras liv och deras hälsa.

Enligt Lindström & Eriksson (2010) kan människan själv vara aktiv och delaktig i sin egen hälsofrämjande process. Det som personen är med om under livet och genom de diskussioner som

personen för kan personen själv påverka de val som den gör i framtiden och således påverka den egna hälsan. Lärarna lyfter upp i intervjuerna att det är viktigt att nå eleverna med mera än bara fakta om rusmedel. Det är viktigt att nå eleverna med verktyg som de behöver för att kunna ta bra val den dagen de kommer i kontakt med rusmedel. Lärarna når eleverna bäst i detta genom attitydfostran.

8.2 Tillsammans mot ett gemensamt mål

I intervjuerna framkom det att lärarna anser att det är viktigt att olika sektorer samarbetar kring rusmedelsförebyggande arbete. Och att samtliga som arbetar med barn och ungdomar eller på något sätt är i kontakt med eleverna bär alla ett gemensamt ansvar för att främja en rusmedelsfri vardag för barn och ungdomar. Lärarna lyfter upp att ansvaret inte enbart kan ligga på lärarna eller skolan, utan även hemmet och föräldrarna har en viktig uppgift i rusmedelsfostran.

Även i tidigare forskning (Kristjansson m.fl., 2010) lyfts det upp hur viktigt det är att föräldrarna är delaktiga i ungdomarnas liv, övervakar och visar intresse till exempel i det som ungdomarna gör på helgerna. Men även att föräldrarna vet vilket umgängeskrets som barnen rör sig i. Samt att ungdomarna umgås med familjen och föräldrarna kan ha en skyddande effekt på rusmedelsanvändningen (Sigfúsdóttir m.fl., 2008). Det framkommer även att hemmets värderingar och regler har stor betydelse för hurudan rusmedelsanvändning som eleverna har. Enligt lärarna har skolan och lärare svårt att nå eleverna och kunna ändra på elevernas värderingar ifall det hem ifrån är okej med rusmedel.

Det som framkom i intervjuerna med lärarna som även stärktes i tidigare forskning är vikten av att barn och ungdomar även har möjlighet till organiserad verksamhet på fritiden och att detta även kan ha en skyddande effekt mot rusmedelsanvändningen. (Kristjansson m.fl., 2010). I lärarintervjuerna framkom det att idrottsföreningar behöver arbeta med rusmedelsförebyggande arbete och stärka normen om att idrott och rusmedel inte hör ihop.

Lärarna vill se att alla gemensamt samarbetar och jobbar mot samma mål. Men även att det konkret finns en handlingsplan för hur, när och vad som kan göras inom rusmedelsförebyggande arbete. Dessutom lyfter lärarna upp att det behöver finnas möjlighet att ta in utomstående personer till exempel föreläsare, polisen eller anhöriga till någon som haft rusmedelsproblem för att kunna nå eleverna bättre. Lärarna lyfte upp att utomstående har en annorlunda relation till eleverna och kan nå eleverna på ett annat sätt än vad den egna läraren kan göra. Även i tidigare forskning (Bodin &

Leifman, 2011) framkom att en trygg vuxen som eleven kan känna en anknytning till kan ha fördel och en skyddande effekt mot rusmedel.

Enligt lärarna är det viktigt att få en bredd i det rusmedelsförebyggande arbetet som görs, att det inte endast är en kort intervention som görs nu som då utan att rusmedelsförebyggande arbete är en del av vardagen som samtliga sektorer jobbar för. I den isländska modellen (Sigfúsdóttir, 2008) som lyckats väldigt bra lyfts upp att det rusmedelsförebyggande arbetet som görs, görs på många plan i samhället. Åtgärderna har varit att sänka riskerna för rusmedelsanvändning och samtidigt stärka de faktorer som framkommit att har en positiv inverkan på undvikandet av rusmedel, faktorer som är kopplade till skola, föräldrar men även samhället i övrigt.

Även om rusmedelsförebyggande arbete bör göras inom olika sektorer, har även skolan en del av ansvaret i arbetet. Därav är det även viktigt att det rusmedelsförebyggande arbetet som görs i skolan är systematiskt och väl genomfört. Inom norden behövs mera rusmedelsförebyggande arbete i form av till exempel rusmedelsförebyggande och hälsofrämjande uvecklings- och interventionsprojekt som sker i skolan.

9 Metodologiska överväganden

I en kvalitativ studie är fokuset på att skapa trovärdighet och pålitlighet. God vetenskaplig kvalitet innefattar enligt Lincoln & Guba trovärdighet, pålitlighet, bekräftelsebarhet och överförbarhet. (Cope, 2014.) I examamens arbetet har varje del noggrant planerats, analyserats och kritiskt granskats för att skapa trovärdighet och pålitlighet och därmed stå för god vetenskaplig kvalitet.

Syftet med denna studie var att undersöka lärares upplevda utmaningar och behov av stöd i det rusmedelsförebyggande arbetet som görs i skolan. I magistersavhandlingen har utvald material för bakgrund och tidigare forskning noggrant genomgåts och valts ut för att bidra med relevant kunskap till studien. Samtliga artiklar som innefattas i tidigare forskning är tagna ur vetenskapligt granskade tidskrifter.

Eftersom studiens syfte var att beskriva människors upplevelser till ett specifikt tema ansågs kvalitativ metod som en passande metod för studien. Intervjuerna utfördes som semistrukturerade intervjuer i fokusgrupp. En fördel med intervjuer är att deltagare då kan berätta om sina egna erfarenheter, upplevelser, känslor och åsikter lättare än i enkäter (Denscombe, 2016). Forskarna i EDGAR-projektet som utförde intervjuerna använde sig av en intervjuguide och på detta sätt kunde de garantera att samtliga fokusgrupper fick uppleva liknande intervjusituationer. Lärarna som blev intervjuade hade möjlighet att fritt framföra sina synpunkter på ett sådant sätt som inte skulle ha varit möjligt i en kvantitativ studie. Eftersom datan användes från EDGAR-projektet, styrdes metodvalet för avhandlingen långt utgående från PEPP-projektgruppens intresse och mål.

Som en styrka i studien kan ses det rika datamaterialet där många deltagare deltog i fokusgruppsintervjuerna. Analysen av datamaterialet kräver dock specifika frågeställningar för att resultatet skall bli relevant för studien. Urval och deltagare för den här studien styrdes i stor utsträckning av projektets syfte och målsättningar. Som en styrka i studien kan ses det att lärarna var representerade av olika verksamheter; klasslärare, ämneslärare, speciallärare och yrkeslärare. Olika skolstadier var representerade i studien, men en svaghet kunde vara att endast en fokusgrupp bestod av lärare från gymnasiet och en fokusgrupp med lärare från yrkesskola, således var grundskolan i större utsträckning representerad i studien.

Intervjuerna gjordes av studerande och/eller forskare inom projektet. Jag har själv inte varit delaktig i intervjustadiet och således har jag inte haft möjlighet att påverka aktivt i urval eller själva datainsamlingsprocessen. De som fungerade som moderator för intervjuerna har följt intervjuguiden men samtidigt har intervjuerna varit relativt öppna och lärarna som blivit intervjuade har kunnat ta fasta på delar som de har velat lyfta upp. Samtidigt kan även moderatorernas egen förförståelse ha

påverkat intervjuens gång. Intervjuerna transkriberades ordagrant vilket är en styrka inom studien. När datan analyserats var det viktigt att lyfta fram samtliga saker som kan vara av betydelse för studien och dess frågeställning. Direkt citat har även plockats med i resultat kapitlet för att styrka resultatet. Intervjuerna har analyserats genom kvalitativ innehållsanalys men trots detta kan min egen förförståelse som blivande ämneslärare påverkat analysprocessen.

Enligt Elo, Kääriäinen, Kanste, Pölkki, Utriainen och Kyngäs (2014), är det vanligt att saker försvinner i samband med analysen då det finns mycket data i studien. Men det är ändå viktigt att kunna lyfta fram intressant, meningsfull och betydande data från resultatet på ett sådant sätt att läsaren kan förstå detta. Det är viktigt att resultatet rapporteras systematiskt så att läsaren kan följa med, och genom detta får resultatet betydelse. Eftersom analysprocessen inte i helhet lyfts fram i avhandlingen ger det även en möjlighet för läsaren att själv dra egna slutsatser av resultat innehållet.

10 Slutsatser

Magistersavhandlingen gjordes för att fylla existerande kunskapsluckor gällande lärarnas upplevda utmaningar och behov av stöd kring rusmedelsförebyggande arbete i skolan. Litteratursökningar som gjordes inom ramen för avhandlingsarbetet visade på att det finns endast begränsad dokumenterad forskning kring det rusmedelsförebyggande arbete som görs i skolan och relaterade evidensbaserade arbetssätt och -metoder.

Magistersavhandlingen bidrar som en del av forskningsprojektet EDGAR vid Åbo Akademi med ny kunskap som kommer till nytta för lärare, övrig skolpersonal, beslutsfattare, ledare och förvaltning inom skolsektorn i det viktiga arbetet, att systematiskt utveckla det rusmedelsförebyggande arbetet i skolan. Magistersavhandlingen kan även fungera som grund för vidare forskning inom temat rusmedelsförebyggande arbete i skolan. Slutsatser som kan dras utgående från avhandlingsarbetet är följande:

- Lärarna behöver utökat och behovsanpassat stöd kring rusmedelsförebyggande arbete i skolan. Stödet kan innefatta kunskap- och kompetensutvecklande insatser, samt aktuell information eller tydliga verktyg för det rusmedelsförebyggande arbetet och hur det bör göras för att få bäst resultat och för att på bästa sätt kunna nå eleverna.
- En medvetenhet om samhällets och elevernas allt mera liberala, positiva och accepterande attityder till rusmedel och framförallt till droger är av betydelse vid rusmedelsförebyggande arbete. Lärarna möter nya utmaningar i det rusmedelsförebyggande arbetet som görs i skolan i och med elevernas attitydförändringar mot en accepterande attityd till droger och framförallt till cannabis.
- Det rusmedelsförebyggande arbetet som görs kan inte enbart utföras i skolkontext. Rusmedelsförebyggande arbete är hela samhällets ansvar och behöver göras inom olika sektorer och på olika arenor för att nå eleverna och komma dem på bästa sätt till nytta.

Litteraturlista

- Antonovsky, A. 1996. *The salutogenic model as a theory to guide health promotion*. Health Promotion International. Oxford University Press. Vol. 11, No. 1.
- Beckman, L., Svensson, M., Geidne, S. & Eriksson, C. 2017. *Effects on alcohol use of a Swedish school-based prevention program for early adolescents: a longitudinal study*. BMC Public Health.
- Blanck, P., Hensing, G. & Spak, F. 2007. "We Do What We Think Is the Best" – A Content Analysis of Experiences of Alcohol Problem Prevention in Sweden. A Short Report. Substance Use & Misuse. Informa Healthcare USA, Inc.
- Bodin, M. & Leifman, H. 2011. *A randomized effectiveness trial of an adult-to-youth mentoring program in Sweden*. Addiction Research and Theory. Informa UK Ltd.
- Bryman, A. 1998. *Quantity and Quality in Social Research*. Routledge, 2003.
- Cope, D.G. 2014. *Methods and Meanings: Credibility and Trustworthiness of Qualitative Research*. Oncology Nursing Forum. Vol. 41, No. 1.
- Danielsson, A-K. & Romelsjö, A. 2007. *A system for evaluating local alcohol and drug use prevention initiatives*. Substance Use & Misuse. Informa Healthcare USA, Inc.
- Denscombe, M. 2016. *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur
- Elo, S., & Kyngäs, H. 2007. *The qualitative content analysis process*. Journal of Advanced Nursing 62 (1), 107–115.
- Elo, S., Kääriäinen, M., Kanste, O., Pölkki, T., Utriainen, K. & Kyngäs, H. 2014. *Qualitative Content Analysis: A Focus on Trustworthiness*. SAGE Open January-March: 1–10.
- Forskningsetiska delegationen. 2012. *God vetenskaplig praxis och handläggning av avvikelser från den*. Tillgänglig: http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Graneheima, U., Lindgren, B-M. & Lundman, B. 2017. *Methodological challenges in qualitative content analysis: A discussion paper*. Nurse Education Today 56, 29–34.
- Hietanen-Peltola, M., Laitinen, K., Autio E. & Palmqvist, R. 2018. *Välbefinnande genom generellt inriktat arbete – elevhälsogruppen inom den grundläggande utbildningen*. Institutet för hälsa och välfärd. THL - handledning 11/2018

Kristjansson, A L., James, J E., Allegrante, J P., Sigfusdottir, I D. & Helgason, A R. 2010. *Adolescent substance use, parental monitoring, and leisure-time activities: 12-year outcomes of primary prevention in Iceland*. Preventive Medicine.

Lindström, B. & Eriksson, M. 2010. *The hitchhiker's guide to salutogenesis Salutogenic pathways to health promotion*. Folkhälsan Research Centre, Health Promotion Research and the IUHPE Global Working Group on Salutogenesis (GWG-SAL).

Lindström, B. & Eriksson, M. 2011. *From health education to healthy learning: Implementing salutogenesis in educational science*. Scandinavian Journal of Public Health, 39 (Suppl 6): 85–92.

Lundman, B., & Graneheim, U., 2008. *Kvalitativ innehållsanalys*. Ur: Granskär, M., & Höglund-Nielsen red. *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård*. Lund. Studentlitteratur.

Medin, J. & Alexanderson, K. 2000. *Begreppen Hälsa och hälsofrämjande - en litteraturstudie*. Studentlitteratur, Lund

Normann, M. & Vuohelainen, E. Red. 2014. *Synvinklar på ett rusmedelsöfrebyggande arbetet med unga i Finland*. HUMAK Publications.

Normann, M., Odell, H., Tapio, M. & Vuohelainen E. *Rusmedelsförebyggande arbete inom ungdomssektorn – häng med!* Humanistiska yrkeshögskolan publikationer, 19.

PEPP. 2021. *Om PEPP*. Hämtad från <https://www.pepp.fi/om-projektet>

PEPP. 2021. *Material för skolor*. Hämtad från <https://www.pepp.fi/skolor>

Ringsberg, K., Olander, E. & Tillgren, P. 2014. *Health literacy Teori och praktik i hälsofrämjande arbete*. Studentlitteratur, Lund.

Scriven, A. & Hodgins, M. 2012. *Health promotion settings: Principles and practice. How effective are schools as a setting for health promotion?* SAGE Publications Ltd.

Sigfúsdóttir, I D., Thorlindsson, T., Kristjansson, A L., Roe, K M. & Allegrante, J P. 2008. *Substance use prevention for adolescents: the Icelandic Model*. Health Promotion International.

Starrin, B. & Svensson, P-G. 2008. *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2017. *Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen lukioissa – TEA 2016*. (Hämtad 19.09.2019)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2018. *Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen peruskouluissa – TEA 2017*. (Hämtad 19.09.2019)

Utbildningsstyrelsen. 2014. Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.

Utbildningsstyrelsen. 2015. Grunderna för Gymnasiets läroplan 2015. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.

YLE. 2018. *Skolpolis: Största utmaningen är ungdomars positiva attityd gentemot droger.*
<https://svenska.yle.fi/artikel/2018/10/11/skolpolis-storsta-utmaningen-ar-ungdomars-positiva-attityd-gentemot-droger>

INTERVJUGUIDE

Attityder och erfarenheter till rusmedelsförbyggande arbete riktat till unga

Exempel på frågor

- *Hur ser ni på rusmedelsförebyggande arbete i skolan idag?*

Möjligheter:

Exempel på frågor

- *Finns det saker som fungerar bra gällande rusmedelsförebyggande arbete? Vilka?*
- *Vilka saker bidrar till att rusmedelsförebyggande arbete lyckas väl i ditt arbete?*

Utmaningar:

Exempel på frågor

- *Vilka särskilda utmaningar finns för det rusmedelsförebyggande arbetet sett från ert perspektiv?*
- *Finns det något som är svårt? Vad?*
- *Finns det hindrande faktorer? Vilka? Vad kunde göras för att undvika dessa?*

Behov och utvecklingsmöjligheter:

Exempel på frågor

- *Vad anser ni att kunde utvecklas med tanke på det rusmedelsförebyggande arbetet i skolorna? Generellt samt med tanke på det egna arbetet?*
- *Vad skulle behöva förändras?*
- *Hur skulle ni önska att man stöder er i ert arbete?*

Bakgrundsuppgifter

Kön Man Kvinna Annat

Födelseår _____

Vilken är din arbetstitel eller uppgift inom organisationen?

Lärare, vilket

ämne? _____

Studiehandledare

Skolhälsovårdare

Skolpsykolog

Skolkurator

Annan, vilken? _____

Arbetserfarenhet inom yrket? _____ år

Arbetserfarenhet inom organisationen? _____ år

Har du fått utbildning/fortbildning med fokus på rusmedelsförebyggande arbete?

Ja, vilken? _____

Nej

Har du gått utbildning i hälsokunskap?

Ja, vilken? _____

Nej

Intervjuundersökning: Tankar om och attityder till det rusmedelsförebyggande arbetet bland unga

Informerat samtycke

Jag .....ger mitt medgivande att delta i denna intervjustudie. Jag förstår att syftet med studien är att undersöka tankar om och attityder till det rusmedelsförebyggande arbetet bland unga. Jag har fått information om att diskussionen sparas som en ljudinspelning samt att inspelningen kommer att transkriberas och textfilen anonymiseras.

Jag önskar att delta i fokusgruppsdiskussionen. Min underskrift påvisar mitt samtycke att delta i studien.

- Jag har läst ovanstående information eller någon har läst den för mig
- Jag har fått möjligheten att ställa frågor och forskaren har på ett tillfredsställande sätt, svarat på frågor som jag har ställt.
- Jag förstår att mitt deltagande är frivilligt och jag ger mitt samtycke till att diskussionen spelas in
- Jag är medveten om att jag när som helst under och efter fokusgruppsdiskussionen kan avbryta mitt deltagande utan att jag behöver förklara varför.

Deltagarens namn och underskrift

Datum ____ / ____ /2019

Forskarens namn och underskrift

Datum ____ / ____ /2019

Kontaktperson:

Om du har frågor eller funderingar om ditt deltagande i studien, vänligen

kontakta: **Övriga frågor kring intervjustudien kan riktas till:**